

Història de la llengua i la literatura: segle XV, Segle d'Or de la literatura clàssica catalana

Recordeu el que dèiem en sessions anteriors pel que fa a la història de la llengua i enllacem-ho amb l'època que ara estudiarem.

segle XIV		segle XV		
Aparició de la prosa literària catalana		El català culmina el seu procés de normalització: té les propietats i les funcions d'una llengua comuna normativitzada.		
<p>La prosa cancelleresca: la Cancelleria reial</p> <p>La prosa literària: Ramon Llull</p> <p>La prosa històrica: les Quatre Cròniques</p> <p>La prosa popular</p> <p>La prosa culta: primer humanisme</p> <p>(Poesia en provençal)</p>		<p>Reflexions sobre la llengua</p> <p>Poesia en català</p> <p>Novel·la cavalleresca</p> <p>La <i>valenciana</i> prosa</p>		
<p>Apareixen els primers grans codis legislatius redactats en català:</p> <p><i>Les costums de Tortosa</i></p> <p>Els <i>Furs de València</i>, presenten un interès lingüístic particular, per tal com reflecteixen l'avenç de la llengua dels conqueridors cap al sud,</p> <p>Els <i>Usatges</i> de Barcelona, el nucli més antic del <i>Llibre del consolat de mar</i> i altres.</p>	<p>Alliberament progressiu de la poesia d'influència occitana:</p> <p>Andreu Febrer, tradueix la <i>Divina Comèdia</i> de Dant;</p> <p>Gilabert de Pròixita;</p> <p>Pere i Jaume Marc;</p> <p>Jordi de Sant Jordi</p>	<p>Poesia: Ausiàs Marc</p>	<p>Novel·la cavalleresca: <i>Curial e Güelfa</i></p>	<p>Novel·la cavalleresca: <i>Tirant lo Blanc</i></p> <p>Valenciana prosa: Joan Roís de Corella</p> <p>Reflexions sobre la llengua:</p> <p><i>Liber elegantiorum</i>, Joan Esteve.</p> <p><i>Regles d'esquivar vocables e mots grossers i pagesívols</i>, Bernat Fenollar i Jeroni Pau</p> <p><i>Brama dels llauradors de l'Horta de València contra lo venerable mossèn Fenollar</i>, Jaume Gassull</p>

El segle xv

CONTEXTUALITZACIÓ

En l'àmbit polític i social, recordem que l'any 1410 Martí I *l'Humà* havia mort sense descendència i sense designar un successor. Tres representants de cada regne de la corona d'Aragó (Catalunya, València i Aragó) es van reunir a Casp (1410-12) i van acordar nomenar rei Ferran I d'Antequera, de la família castellana dels Trastàmara, fill del rei de Castella i descendent del rei català Pere III *el Cerimoniós*.

Ferran I d'Antequera va pacificar les revoltes a Sardenya i Sicília. El seu fill Alfons IV *el Magnànim* va morir sense descendència, i accedí al tron el seu germà Joan II. Durant el seu regnat, entre els anys 1462 i 1472, es va desencadenar una guerra civil. La crisi social i política dels segles XIV i XV, els conflictes que van esclatar a les ciutats i al camp, la mateixa guerra civil i el desplaçament de les rutes comercials cap a l'Atlàntic van posar fi a l'expansió catalana a la Mediterrània i a una davallada de Barcelona a mitjan segle XV. Tanmateix aquests problemes no tenen cap repercussió nefasta a València, ben al contrari, ja que els capitals barcelonins que fugen de la inseguretat de la ciutat comtal vénen a invertir-se de bell nou més al sud.

Així, a la ciutat de València es va crear la taula de canvis, una banca municipal en suport de les operacions comercials com el sufragament del viatge a Amèrica de Colom per banquers valencians. La indústria local —que tenia els teixits al capdavant— va aconseguir un gran desenvolupament, i la ciutat es va convertir en un empori comercial al qual acudien mercaders de totes les parts d'Europa. A l'acabament del segle es va construir la Llotja de la Seda (1482-1533), probablement el centre de transaccions més important de la Mediterrània, i un veritable temple del comerç en els àmbits local, nacional i internacional. Aquest auge econòmic es va veure reflectit òbviament en els vessants artístic i cultural.

Des d'un punt de vista sociocultural València és, doncs, el centre d'irradiació cultural —Ausàs Marc, Jaume Roig, Joanot Martorell, Roís de Corella, Isabel de Villena són valencians o s'hi instal·len. D'altra banda, l'alfabetització, que ara s'estén entre la burgesia, rep un gran impuls al darrer quart del segle XV amb la difusió de la impremta.

En l'àmbit sociolingüístic recordem que Ramon Llull havia superat bona part de la *diglossia* català/llatí en encetar un procés en què la llengua del poble anà desplaçant el llatí (llengua A), fins llavors l'única considerada apta per a la llengua escrita i per als usos formals, enfront de la llengua romànica (llengua B). La llengua de Ramon Llull va esdevindre, aleshores, el model de referència per als escriptors cultes en prosa literària del moment. D'altra banda, a començaments del segle XV ja s'havia produït la fixació i la unificació definitives de la llengua catalana escrita, per obra de la Cancelleria Reial, dins la qual despuntaren prosistes de la categoria de l'humanista Bernat Metge. Tanmateix, la poètica trobadoresca escrita en occità continua fins a la primera meitat del segle XV. Per bé que al final d'aquest segle, Ausàs Marc empraria ja el català com a llengua de l'expressió poètica. El català culminava el seu procés de normalització: té les propietats i les funcions d'una llengua comuna normativitzada.

REFLEXIONS SOBRE LA LLENGUA

Al final del segle XV, a tot Europa, es van intentar dignificar les llengües romàniques, ja prou diferenciades del llatí, i per això calia normativitzar-les. La majoria d'aquestes llengües van escriure les seues gramàtiques entre els segles XV i XVI; el català, però no ho va fer fins al segle XIX.

Tot i això, durant l'últim terç del segle XV es començaren a publicar obres que reflexionaven sobre l'ús del català:

- *Liber elegantiorum*, Joan Esteve.
- *Regles d'esquivar vocables e mots grossers i pagesívols*, Bernat Fenollar i Jeroni Pau.
- *Brama dels llauradors de l'Horta de València contra lo venerable mossèn Fenollar*, Jaume Gassull.

El Segle d'Or de la literatura catalana clàssica

LA POESIA DEL SEGLE XV: LA POESIA D'AUSIÀS MARC

En poesia el progressiu alliberament de la influència occitana, va tindre els seus orígens en autors com:

- Andreu Febrer, traductor de la *Divina Comèdia* de Dant;
- Gilabert de Pròixita;
- Pere i Jaume Marc –pare i oncle d'Ausiàs, respectivament; i
- Jordi de Sant Jordi.

Aquesta tendència havia de culminar amb **Ausiàs Marc** de l'obra del qual podem dir que per bé que el seu to moralitzador és deutor dels valors medievals: els pocs occitanismes residuals són condicionats per la rima, i l'expressió esdevé plenament catalana i moderna.

La voluntat de Marc de comunicar l'experiència d'una vida interior envitricollada, la seua constant anàlisi introspectiva i la intensitat dels seus sentiments donen lloc a una poesia amatòria d'expressió complexa i condensada, que de vegades en dificulta la comprensió, però que pot arribar també a solucions molt sintètiques, plàstiques i directes.

El seu lèxic conté:

- arcaïsmes
- cultismes propis de la terminologia escolàstica
- neologismes de collita pròpia
- expressions populars
- conceptualment, la seua poesia s'estructura a l'entorn d'uns quants mots clau: *amor*, *amar* i els seus derivats; *jo* i altres formes pronominals afins; *delit* i *dolor*; *bé* i *mal*, *vida* i *mort*, *cors* i *ànima*, *cor*, *rahó*, *Déu*, *hom...*

LA NOVEL·LA CAVALLERESCA: EL *TIRANT LO BLANC* I EL *CURIAL E GÜELFA*

En prosa l'aportació més interessant és en el terreny de la narrativa de ficció. Els dos grans monuments de la novel·la cavalleresca de tots els temps i de la literatura catalana són el *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba, i l'obra anònima *Curial e Güelfa*

En especial, l'obra de Martorell ha estat de sempre particularment preuada i considerada un model de gènere novel·lesc.

El *Tirant*

En el *Tirant* coexisteixen dos estils que s'entrecreuen i se superposen l'un a l'altre:

- Un estil elevat, solemne, model d'expressió retòrica i cavalleresca.
- Un estil jocós, pintoresc, amant de les descripcions humorístiques i les situacions grotesques o divertides, que utilitza la ironia, els diàlegs àgils i agosarats, el to col·loquial, els refranys i jocs de paraules, les metàfores obscenes, i que es complau en les escenes picants.

Aquesta constant alternança dels dos estils dóna a l'obra de Martorell una frescor i una tendresa particulars, com no s'havia aconseguit en altres obres, i el contrast entre la solemnitat dels parlaments cortesans o el detall de les descripcions militars i l'expressió atrevida d'alguns personatges o la picardia de les escenes de cambra havien de fer les delícies del lector/a contemporanis i també del lector/a actuals.

En la llengua de Martorell trobem una preferència per algunes solucions valencianes (la terminació *-e* de la primera persona del singular del present d'indicatiu *-plore*, *parle-*, la terminació nominal de la mena que observem a *bellea*, *riquea*, l'ús d'arabismes i castellanismes, etc.).

El *Curial e Güelfa*

Quant a l'anònim autor de *Curial e Güelfa*, contemporani de Martorell, mostra un bon coneixement de la tradició literària en què s'inscriu i, com aquell, tendeix a barrejar el to greu amb la paròdia, escriu en un estil fluid i elegant, amb trets dialectals que el situarien en una zona fronterera entre el català oriental i l'occidental.

Algunes característiques lingüístiques que s'hi poden observar són:

- exemples de plurals masculins en *-es*, al costat de casos en *-os* (*arneses/arnesos, franceses/francesos*);
- *los per lurs* i *son per lur*;
- la preferència per *aquest/aqueix* davant *est*;
- la desinència zero de la primera persona del singular del present d'indicatiu (*port, prech*), al costat de l'eventual terminació en *-e* (*porte, pregue*);
- el manteniment de la terminació *-ts* en la segona persona del plural al costat de *-au* (*anats, volets, diets* al costat de *matau, parlau, digau*);
- la intercalació de pronoms àtons en les formes de futur i condicional (*donar-la-m'ha, fer-vos-hia*);
- l'ús de les formes arcaïques del condicional en *-ra* (*donara, volguera*).

LA VALENCIANA PROSA: JOAN ROÍS DE CORELLA

La consciència del predomini cultural de València en el context del regne d'Aragó menà alguns autors a autoproclamar-se conreadors d'una nova modalitat literària que batejaren com a *estil de valenciana prosa*, amb la intenció d'emfasitzar la seua aportació a la tradició nacional literària i sense voluntat de posar en qüestió l'herència literària comuna de catalans, balears i valencians.

Alguns han interpretat aquest *estil de valenciana prosa* com una faïç literària, mentre que d'altres creuen veure-hi una forma peculiar d'expressió local; però, en qualsevol cas, és una varietat més de la llengua catalana escrita. Una varietat arrelada en la tradició de la prosa cancelleresca que pretén construir amb els elements de la llengua vulgar un sistema d'expressió culte com el del llatí i que n'exagera l'artificiositat, el caràcter llatinitzant i emfàtic i les preferències següents:

- el desplaçament del verb al final de l'oració
- les construccions d'infinitiu, pel participi de present en funció de clàusula relativa
- les perífrasis i les construccions supletives (*tenir fallença* 'faltar')
- les construccions negatives en compte d'afirmatives (*no tard* 'aviat', etc.),
- la supressió del nexce completiu *que*
- els neologismes
- l'acumulació d'adjectius
- la recreació del ritme

L'expressió màxima d'aquest corrent és l'obra de Joan Roís de Corella. La seua obra, escrita en vers i en prosa, va ser molt divulgada per la València d'aleshores, coneguda en tertúlies literàries i imitada per d'altres autors. Els manlleus de Corella que hi ha per tot el Tirant lo Blanc ho demostren: Joanot Martorell se sabia de memòria algunes de les seues obres.

